

УДК 371.321.5: 371.322.3

Формування почуття професійної соборності студентів та викладачів як запорука високої якості навчально-виховного процесу у ВНЗ

Руслана Левкіна,
доктор економічних наук, професор,

Артур Левкін,
кандидат технічних наук, доцент,

Ряснянська Альона,
кандидат економічних наук,
Харківський національний технічний
університет сільського господарства
імені Петра Василенка

Професійна педагогічна діяльність викладача вищого навчального закладу має надзвичайно важливе значення для соціуму, адже йдеться про формування майбутнього фахівця, рівень кваліфікації якого значною мірою впливає на економічний, політичний, соціальний та культурний розвиток суспільства.

Рівень якості навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі залежить не тільки від професійних, а й від особистісних якостей викладача. Слід пам'ятати, що викладач вищого навчального закладу не тільки науковець, спеціаліст з певних питань, а й педагог, тобто поєднує у своїй діяльності функції навчання, виховання та розвитку студентів як фахівців і особистостей. Доречним наразі буде згадати слова видатного українського педагога Василя Сухомлинського про те, що в жодній справі помилки і невдачі не призводять до таких тяжких наслідків, як у педагогічній.

Особливістю педагогічної діяльності у вищому навчальному закладі є те, що викладач працює з молоддю, яка на відміну від школярів, більш самостійна, прогрес-

сивна, має і висловлює свої думки. Тому викладач має бути обізнаний в тому, що відбувається в світі, які тенденції прослідковуються серед молоді, тобто як кажуть, знати «чим живе молодь» і бути з молоддю «на короткій нозі». Адже дуже важливо «йти в ногу з часом», давати студентам актуальні сучасні знання, наприклад, в математиці ж давно не користуються логарифмічними лінійками, в картографії карти не малюють від руки, а застосовують спеціальні програми і т.д.

Крім того на ефективність засвоєння знань студентами значний вплив справляють не лише метод, прийом, форма навчання, а й тип та стиль спілкування викладача зі студентами. Щодо цього питання не затихають дискусії на сторінках педагогічної літератури.

Розглянемо основні типи спілкування викладача зі студентами:

1. Примітивний. Ставлення до студента ґрунтується на примітивних правилах і реакціях поведінки — амбіціях, самовдоволенні тощо. Викладач демонструє свою зверхність. Студент для нього є засобом досягнення власної мети.

15.05.2018

2. Маніпулятивний. Взаємини викладача зі студентом ґрунтуються на грі, зумовленій бажанням за всяку ціну взяти гору. Він застосовує похвалу, лестощі та ін. Студент при цьому є об'єктом маніпуляції, він заляканий, інфантильний.

3. Стандартизований. У стосунках домінує формальна структура спілкування. Спостерігається слабка орієнтація на особистість; викладач дотримується стандартів етикету, але така поведінка є поверховою і, не торкаючись особистісного рівня, реалізується на рівні «масок». Студент відчуває байдужість викладача поза «маскою» і залишається об'єктом маніпуляцій.

4. Діловий. Орієнтуючись на справу, викладач бере до уваги особистісні характеристики студента лише в контексті ефективності діяльності. Він дотримується стандартів етикету, визнає за студентом право на самостійність. Значущість студента для викладача залежить від внеску в спільну діяльність. В особистісному житті студент залишається самотнім.

5. Особистісний. Спілкування ґрунтується на глибокій зацікавленості студентом, визнанні самостійності його особистості. Викладач любить студентів, вся його діяльність спрямована на розвиток їхньої духовності; особистісне спілкування стає спілкуванням духовним. Студент довіряє викладачеві, викладач є для нього авторитетом [1, 2].

Як бачимо, серед наведених вище п'яти типів спілкування викладача зі студентами тільки останній — особистісний — немає недоліків, в ньому начебто гармонійно поєднуються професійна і особистісна складові. Проте існує таке поняття як стиль спілкування викладача зі студентами, який за класичною класифікацією поділяють на авторитарний, демократичний та ліберальний.

Авторитарному стилеві властивий диктат, який перетворює студентів на пасивних виконавців. Авторитарний викладач самочинно визначає спрямованість діяльності групи. Демократичний стиль ґрунтується на глибокій повазі, довірі й

орієнтації на самоорганізацію, самоуправління особистості та колективу, покликаний донести мету діяльності до свідомості кожного студента і залучити всіх до активної участі у спільній справі. За ліберального стилю у викладача немає стійкої педагогічної позиції, вона виявляється у неутручанні, низькому рівні вимог до виховання. Такий викладач обмежується виконанням лише викладацької функції.

Проаналізувавши зазначені стилі спілкування викладача зі студентами, робимо висновки, що в чистому вигляді жоден з них не є ідеальним, має певні недоліки: авторитарний стиль гальмує ініціативу, пригнічує студентів; наслідком ліберального стилю є втрата поваги, погіршення успішності і дисципліни, а демократичний стиль може бути ефективним тільки за умов, коли студенти свідомо ставляться до навчально-виховного процесу, що властиве далеко не всім студентам.

Л. Долинська пропонує іншу класифікацію стилів педагогічного спілкування:

1. «Вічні студенти». Це викладачі, які незалежно від віку і досвіду з ентузіазмом ставляться до своєї роботи. Вони розуміють потреби і проблеми аудиторії. Поважають інших, часто вдаються до дискусії, ставлять проблемні запитання. Студенти цінують їх за високий рівень інтелекту, вміння не просто подати, а й пояснити матеріал.

2. «Бувалі моряки». До них належать педагоги, які вище за все цінують дисципліну і дотримання субординації. На обговорення зважуються рідко, до висновків інших ставляться скептично. При оцінюванні стереотипні і суб'єктивні. Часто стають об'єктами студентських жартів.

3. «Випадкові люди». Вони потрапили до вищого навчального закладу внаслідок певних обставин. Можуть гарно володіти предметом, але спілкування зі студентами їх обтяжує [3].

В. Ягунов поряд із стилями пропонує виділяти ще форми спілкування:

— спілкування на підставі захоплення спільною творчою діяльністю — активно-

позитивне ставлення до студентів, любов до справи, взаєморозуміння;

— спілкування, що ґрунтується на дружньому ставленні — особисте позитивне сприйняття студентами викладача, який виявляє приязнь, повагу до студентів;

— спілкування-дистанція — форма спілкування, за якої викладачі і студенти обмежуються формальними взаєминами;

— спілкування-залякування — поєднує в собі негативне ставлення до студентів і авторитетність в організації діяльності;

— спілкування-загравання — форма спілкування, за якої позитивне ставлення до студентів поєднується з лібералізмом, тобто педагог прагне завоювати авторитет, хоче подобатись студентам, але не намагається відшукати доцільних способів організації взаємодії [4].

Відомі й інші класифікації стилів діяльності педагогів, зокрема: «теоретики», «реалісти», «утилітаристи», «інтуїтивісти» — в основу цієї класифікації покладено ставлення до виконання своїх обов'язків та особливості характеру педагога (М. Сорока-Росинський) [5]; за рівнем професійної етики й особливостями діяльності — «інтелектуальний», «вольовий», «емоційний», «організаторський» (Е.Г. Костяшкін) [6]. В.О. Кан-Калік виділяє негативні моделі поведінки педагогів на заняттях: «Монблан» — педагог як гірська вершина над студентом; «Китайська стіна» — дистанція, обмежене спілкування; «Локатор» — будує взаємини вибірково, з тими, хто подобається; «Гамлет» — постійно вагається у власних діях; «Глухар» — чує тільки себе. Аналізуючи поведінку педагога у поєднанні з його педагогічною діяльністю та її результатами, А. Бойко виділяє обґрунтовані моделі взаємин педагогів і студентів: «Оптиміст», «Об'єктивіст», «Ерудит», «Талант», «Умілець», «Душа», «Артист» [7].

Запропоновані стилі спілкування мають певні недоліки, підсумовуючі які слід зазначити, що певна дистанція між викладачем і студентами все ж таки необхідна, але вона не може бути головним

критерієм у стосунках, а запорукою продуктивної форми спілкування викладача є його спрямованість на студентів, захопленість своєю справою, делікатність у взаєминах [8].

Проаналізувавши стилі та типи спілкування викладача і студентів, виділивши їх позитивні та негативні сторони, а також враховуючи власний досвід роботи з молоддю, приходимо до висновку, що підвищенню якості навчально-виховного процесу значною мірою сприяє формування почуття професійної соборності викладача та студентів.

Для глибшого розуміння даного поняття звернемося до трактування поняття «соборність» — це морально-філософський і соціальний принцип, фундаментальними положеннями якого є: відповідальність усіх за всіх, єдність індивідуального і загального, взаємне духовне збагачення і розвиток. Тобто професійна соборність студентів та викладачів передбачає співробітництво, взаємну відповідальність, спільну мету та взаєморозвиток. Простіше кажучи викладач і студент повинні мати спільну єдину мету, рівність у відносинах, а також мати взаємовідносини, за яких викладач навчає студентів, сам навчаючись у них.

Для формування почуття професійної соборності викладача та студентів викладач, перш за все повинен позбутися авторитарних форм педагогічного впливу, зорієнтувати педагогічне спілкування на зрілу особистість із розвинутою самосвідомістю. При цьому викладач має використовувати професійний інтерес студентів як фактор впливу на виховання і навчання, реалізовувати на його основі педагогічне спілкування та всю систему виховної роботи. Недаремно на викладачів покладена також й роль куратора академічних груп, виконуючи яку викладач реалізує свою виховну функцію. Викладачі мають створити умови для підвищення громадсько-політичної активності студентів завдяки участі в спільних із викладачем формах роботи, реалізовувати інколи неофіційні й не-

регламентовані контакти викладачів і студентів

У зв'язку з цим для того, щоб сформувати почуття професійної соборності викладачі взагалі, і куратори груп зокрема, мають брати участь в студентському дозвіллі, відвідувати культурно-масові заходи, проводити спільне дозвілля, здійснювати виховну роботу у гуртожитках та ін. З точки зору навчальної і наукової діяльності викладачам доцільно включати студентів у різні форми дослідницької та наукової діяльності.

Професійна соборність передбачає виконання студентом ролі не тільки об'єкта, а й обов'язково суб'єкта навчально-виховного процесу. Тобто студент сам має почувати себе активним учасником навчально-виховного процесу й використовувати засвоєне знання як засіб для самовдосконалення. Така роль об'єкта-суб'єкта-студента потребує від викладача справжньої майстерності для спрямування навчально-пізнавальної активності у потрібне русло.

Спілкування педагога зі студентом є специфічним, тому що за статусом вони перебувають на різних позиціях: викладач організовує взаємодію, а студент сприймає її і включається в неї. Завдання педагога — допомогти студентові стати активним співучасником педагогічного процесу, забезпечити умови для реалізації його потенційних можливостей, тобто гарантувати почуття професійної соборності студентів та викладача.

Враховуючи особливості педагогічної діяльності викладача вищого навчального закладу та проаналізувавши теоретичні засади педагогічної діяльності, зокрема типи та стилі спілкування викладача зі студентами, вважаємо, що запорукою високої якості навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі є формування почуття професійної соборності студентів та викладачів. Тобто має бути певна єдність викладача і студента: спільна єдина мета, рівність у відносинах,

викладач навчаючи студентів, сам має навчатися у них. Для підвищення якості навчально-виховного процесу студент сам має почувати себе активним учасником навчально-виховного процесу.

Література

1. *Кайдалова Л.Г.* Педагогічна культура : навч. посібник / Т.В. Лутаєва, Л.Г. Кайдалова. — Харків : НФаУ, 2013. — 156 с.
2. *Левкіна Р.В.* Кредитно-модульна система вищої освіти як інструмент формування компетенцій у студентів / Р.В. Левкіна, В.Ю. Цуканов, А.В. Левкін // Новий колегіум. — 2017. — № 2. — С. 40–42.
3. *Булах І.С.* Психологічні аспекти міжособистісної взаємодії викладачів і студентів: навч.-метод. посібник / І.С. Булах, Л.В. Долинська. — К. : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2002. — 114 с.
4. *Ягунов В.* Педагогічна майстерність та її складові // Учитель. — 2000. — №1. — С. 35–37.
5. *Інтегрований курс теорії та історії педагогіки: індивідуальні тьюторські завдання для студентів II-V курсів* : навч. посібник ; автор-укладач А.М. Бойко. — Полтава, 2007.
6. *Дараган О.В.* Теоретичні основи формування індивідуального стилю педагогічної діяльності викладача вищого навчального закладу / О.В. Дараган // Сб. науч. работ НТУ «ХПИ» : Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти. — №25. — Вестник НТУ «ХПИ», 2010. — С. 71–83.
7. *Кан-Калик В.А.* Грамматика общения / В.А. Кан-Калик. — Москва : Роспедагентство, 1995. — 108 с.
8. *Левкіна Р.В.* Системний підхід до пошуку знань у практичній реалізації аграрної освіти / Р.В. Левкіна, В.Ю. Цуканов, А.В. Левкін // Новий колегіум. — 2016. — № 3. — С. 37–39.

15.03.2018